

MULTIPERSPECTIVITEIT EN CULTUREEL LEREN VERBINDEN

Vakoverstijgend onderwijs in de vreemde talen en geschiedenis

Vakoverstijgend onderwijs is een vaak gehoorde term in het Nederlandse onderwijs. In de praktijk blijkt het opzetten van vakoverstijgend onderwijs echter een moeilijke klus voor docenten. Lesmateriaal voor onderwijs over bijvoorbeeld historische thema's in het vreemdetalenonderwijs ontbreekt vaak of dient vooral ter versterking van de lees- en luistervaardigheid. De verbinding van de concepten *multiperspectiviteit* en *cultureel leren* biedt uitkomst.

MARLOES MEIJER, DORIS ABITZSCH & HANNEKE TUITHOF

In het vreemdetalenonderwijs komen de actualiteit en historische thema's van de doeltaallanden weliswaar (afhankelijk van de individuele docenteninteresse) in de lessen voor, onderwijsmateriaal voor deze thema's ontbreekt echter in hoge mate. Teksten en kijk- en luisterfragmenten over deze thema's worden vaak alleen ter ondersteuning van de lees- en luistervaardigheid aangeboden en niet inhoudelijk behandeld. Het inhoudelijk behandelen zou er echter aan kunnen bijdragen dat leerlingen meer kennis en begrip van andere landen, culturen en mensen ontwikkelen. De *Startnotitie burgerschap* van SLO (Visser & Gelinck, 2021), die is opgesteld

om de vakvernieuwingscommissies handvatten bij de actualisatie van de eindtermen te geven, bevestigt deze uitspraak en helpt docenten om het thema burgerschap in het onderwijs vorm te geven. Burgerschap integreren in de dagelijkse onderwijspraktijk is tenslotte een van de taken die scholen in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap hebben.

Het kritisch analyseren van de historie van een land kan tot begrip van dat land en de bijbehorende cultuur en samenleving in de huidige tijd leiden. Vakoverstijgend onderwijs voor het vreemdetalenonderwijs en geschiedenis kan ervoor zorgen dat maatschappelijke en politieke thema's op concrete wijze onder de aandacht gebracht worden en dat leerlingen zich in deze thema's en de gevolgen daarvan gaan inleven. Dit is in het belang

Foto: Anda van Riet

Een kritische blik op het verleden en de gevolgen daarvan op het heden dragen ook bij aan beter begrip van andere culturen en de aanpassing van onderlinge communicatie daarop

van de ontwikkeling van leerlingen tot kritische burgers. Zij leren meerdere vakgebieden met elkaar te verbinden, zoals dat ook in hun volwassen leven nodig is om tot oplossingen voor problemen te kunnen komen.

In dit artikel wordt een voorbeeld uitgewerkt van vakoverstijgend onderwijs geschiedenis en Duits – aan de hand van het thema ‘Duitse eenwording’ (Meijer, 2022). De besproken thema’s en aanpak zijn echter ook voor de andere vreemde talen bruikbaar. Voor vakoverstijgend onderwijs Duits en geschiedenis bestaan slechts enkele voorbeelden. Zo hebben Sars et al. (2020) een project opgezet met brieven van Joodse ooggetuigen uit de Tweede Wereldoorlog en heeft het Duitsland Instituut het project *Blik op de Muur* in het leven geroepen (zie <vllt.nl/blik>). Onderzoek naar vakoverstijgend onderwijs, gericht op Duits en geschiedenis, is momenteel schaars. De voordelen van de invoering van vakoverstijgend onderwijs in deze vakgebieden zijn voor veel docenten dan ook niet goed in te schatten.

Om een vakoverstijgende samenwerking tussen de moderne vreemde talen en geschiedenis te kunnen opbouwen is het belangrijk om concepten van de beide vakgebieden met elkaar te verbinden. *Multiperspectiviteit* uit de geschiedenisdidactiek en *cultureel leren* uit de vreemdetalendidactiek zijn twee concepten die elkaar

goed aanvullen en daarom een goede basis vormen voor vakoverstijgend onderwijs voor de vreemde talen en geschiedenis.

Multiperspectiviteit

Met *multiperspectiviteit* wordt in de geschiedenisdidactiek bedoeld dat geschiedenis vanuit verschillende invalshoeken bekeken kan worden. Hierbij gaat het om de zienswijzen van meerdere personen. Zo kan bijvoorbeeld gesproken worden over de zienswijzen van ooggetuigen van de Duitse eenwording en nog concreter de val van de Berlijnse Muur, die deze eenwording inleidde.

Het kritisch bekijken van zienswijzen uit het verleden helpt leerlingen om de huidige samenleving te begrijpen. Een kritische blik op het verleden en de gevolgen daarvan op het heden dragen ook bij aan beter begrip van andere culturen en de aanpassing van onderlinge communicatie daarop. Zo kan de leerling zich inleven in de Oost-Duitse bevolking ten tijde van de val van de Muur en in gesprek met deze mensen in de context van deze tijd de juiste vragen stellen. Leerlingen leren hoe zij zich kunnen inleven in andere personen en hoe zij hun perspectieven kunnen interpreteren. Dit creëert bewustzijn over de rol die leerlingen zelf in de maatschappij innemen.

Wanneer multiperspectiviteit in de les wordt ingezet, is het noodzakelijk dat historisch redeneren een rol speelt. Historisch redeneren betekent dat leerlingen niet alleen kennis van een historische gebeurtenis paraat hebben, maar aan de hand van deze kennis ook verbanden kunnen zien en leggen. Zij kunnen daarmee gebeurtenissen verklaren, analyseren en beschrijven (Van Drie & Van Boxtel, 2008). Zo kan de leerling bijvoorbeeld beschrijven welke voor- en nadelen de Oost-Duitsers aan de val van de Muur verbonden en nog altijd verbinden.

Om multiperspectiviteit in de onderwijspraktijk toe te passen is door Wansink et al. (2018) een model opgesteld waarbij multiperspectiviteit op basis van drie temporele kaders in te zetten is. Het temporele kader ‘verleden’ richt zich op perspectieven van ooggetuigen van een historische gebeurtenis. Bij het temporele ‘verband tussen verleden en heden’ wordt gefocust op perspectieven van personen die geen ooggetuigen zijn, maar wel een band hebben met de gebeurtenis of deze onderzocht hebben. Het temporele kader van het ‘heden’ omvat het formuleren van een eigen perspectief op een historische gebeurtenis door leerlingen, maar ook door de docent. Zie kader 1 voor praktijkvoorbeelden van de drie temporele kaders.

Cultureel leren

Het concept *cultureel leren* focust zich op de interactie tussen mensen en de nieuwe inzichten die in een kritische discussie over bestaande voorkennis kunnen ontstaan. Personen nemen allemaal hun eigen voorkennis mee naar een gesprek. Het kritische gesprek daarover aangaan zorgt voor een nieuwe interpretatie van bijvoorbeeld culturen, maar ook (historische) gebeurtenissen. Zo kan een gesprek met een Oost-Duitsers die de val van de Muur heeft meegemaakt, nieuwe inzichten geven over deze gebeurtenis.

Cultureel leren kan worden opgedeeld in twee deelconcepten: *discursieve Landeskunde* en *cultuurreflexief leren*. Binnen het concept *discursieve Landeskunde* wordt al bestaande kennis van gesprekspartners in een kritische discussie geduid. Aan voorwerpen, gebeurtenissen en de wereld kunnen nieuwe betekenissen toegeschreven worden (Altmayer, 2016). Dit betekent dat men zich moet inleven in de voorkennis van een ander. Dit kan tot een andere kijk op de wereld en begrip voor anderen leiden. Er kan bijvoorbeeld over gesproken worden of de Duitse eenwording een succes is geweest of dat die ook nadelen had. Bij gebrek aan voorkennis dient voorinformatie over een thema geboden te worden, om een kritische discussie te kunnen voeren. Het gaat in dit geval niet alleen om

TEMPOREEL KADER	PRAKTIJKVOORBEELD
verleden	leerlingen gaan zich verdiepen in primaire bronnen en ontdekken de verschillende perspectieven van ooggetuigen over de historische gebeurtenis – in het geval van de Duitse eenwording kan het gaan om perspectieven van voor- en tegenstanders van de Duitse eenwording
tussen verleden en heden	leren om perspectieven uit verschillende tijden over dezelfde gebeurtenis te vergelijken – zo kunnen bijvoorbeeld meningen over de Duitse eenwording in 1990 en 2024 met elkaar vergeleken worden
heden	het formuleren van een eigen perspectief op de historische gebeurtenis – bij het thema Duitse eenwording kunnen leerlingen formuleren of ze zelf aan demonstraties zouden hebben deelgenomen

Kader 1. Praktijkvoorbeelden bij de temporele kaders van multiperspectiviteit

MULTIPERSPECTIVITEIT	CULTUREEL LEREN
<i>verleden</i> : perspectieven van ooggetuigen over een historische gebeurtenis innemen en onderbouwen (M1)	voorkennis activeren/aanbieden (C1)
<i>tussen verleden en heden</i> : vergelijking tussen perspectieven over dezelfde historische gebeurtenis uit verschillende tijden (M2)	authentieke materialen (C2)
<i>heden</i> : eigen perspectief over een historische gebeurtenis formuleren en onderbouwen (M3)	reflexieve discussie (C3)
<i>historisch redeneren</i> : met behulp van kennis over historische gebeurtenissen verbanden kunnen leggen (M4)	verschillende werkvormen (C4)
	receptieve en productieve vaardigheden (C5)

Kader 2. Principes van multiperspectiviteit en cultureel leren (Meijer, 2022)

Oktober 1989 war in der DDR den Startpunkt von großen Protesten gegen das Regime. Die Demonstrationen, an denen eine große Zahl der Ostdeutschen teilnahm, gingen am 9. Oktober 1989 in Leipzig an und verbreiteten sich in den folgenden Tagen und Wochen in der gesamten DDR. Sieh dir die Bilder und den Text an.

Op de foto's kom je een aantal begrippen tegen die je misschien niet bekend voorkomt. Daarom volgt hier de betekenis van een aantal van deze begrippen:

- Vereinigungsfreiheit = de vrijheid om een vereniging/partij op te richten waarin gemeenschappelijke doelen van een groep nagestreefd worden
- fordern = eisen
- freie Wahlen = vrije (democratische) verkiezingen
- visafrei = reizen zonder visum
- Mobilisierung = mensen zijn massaal aanwezig/actief voor een bepaald doel
- Stasi (Staatssicherheitsdienst) = de Stasi was de geheime dienst van de DDR; het doel van deze dienst was het beschermen van de staat tegen vijanden
- SED-Politiker = politicus van de staatspartij van de DDR
- Zeitzeuge = ooggetuige

1. Beantwoord de volgende vragen individueel.

- Wat zie je op de afbeeldingen?
- Welke perspectieven verkondigen de deelnemers aan de demonstratie? Wat willen ze bereiken? Verbind deze informatie aan de begrippen Freiheit, offen, freie Wahlen en Visafrei.
- Hoe had je jezelf in de situatie van de demonstranten geuit? Kun je je voorstellen dat zo'n demonstratie in de huidige tijd zou plaatsvinden?

2. Beantwoord de volgende vragen in tweetallen.

- Discussieer over de bovenstaande vragen en de door jullie gegeven antwoorden. Overtuig elkaar van je antwoorden.
- Waarom was het demonstreren op de foto's zo belangrijk? Welke betekenis kun je aan deze demonstratie toekennen? Discussieer hierover en kom tot een gemeenschappelijk antwoord.
- Schrijf per tweetal een kernwoord op het bord dat voor jullie weergeeft waarom het demonstreren op de foto's zo belangrijk was. In de klas kiezen jullie gemeenschappelijk het woord dat volgens de klas het beste past.

Foto 1. Picture-Alliance/DPA. (1989). Bei der ersten Montagsdemonstration am 4. September 1989 gehen etwa 1.200 Menschen in Leipzig für Freiheit und Bürgerrechte auf die Straße [Foto]. Bundeszentrale für politische Bildung. <https://www.bpb.de/kurz-knapp/hintergrund-aktuell/190877/vor-25-jahren-die-erste-montagsdemonstration/>

Foto 2. Kirschner, H. (z.d.). Montagsdemonstration in Leipzig [Foto]. Chronik der Mauer. <https://www.chronik-der-mauer.de/chronik/181927/bildergalerie-montagsdemonstration-in-leipzig?show=image&k=1>

Foto 3. Hoch, M. (1989). Montagsdemonstration in Leipzig [Foto]. Lebendiges Museum Online. <https://www.dhm.de/lemo/bestand/objekt/montagsdemonstration-1989.html>

inhoudelijke, maar ook om talige ondersteuning. Om een kritische discussie mogelijk te kunnen maken moeten er authentieke materialen worden gebruikt waarin meerdere verschillende perspectieven aan het licht worden gebracht. Afwisselende werkvormen zorgen ervoor dat leerlingen gestimuleerd worden kritisch te blijven op perspectieven van verschillende personen. Zo kan uitwisseling met verschillende klasgenoten tot andere zienswijzen leiden.

Cultuurreflexief leren richt zich op clichés, stereotypen en taboes die over een gebeurtenis bestaan en kritisch bekeken dienen te worden (Schweiger et al., 2015). Voorkennis en verwachtingen die door gesprekspartners als vaststaand gezien worden, kunnen in een kritische discussie bevestigd of juist verworpen worden. Verhalen over de val van de Muur kunnen mensen die dit niet hebben meegemaakt een andere kijk op deze gebeurtenis geven en eventuele stereotypen ontkrachten. Immers et al. (2022) beschrijven dit proces als een reflectie van leerlingen op eigen kennis en verwachtingen en die van anderen.

Verbinding

Multiperspectiviteit richt zich specifiek op perspectieven die over historische gebeurtenissen kunnen bestaan. Cultureel leren focust op voorkennis en verwachtingen over een thema die leerlingen zelf in een kritische discussie meenemen. De verbinding van beide concepten maakt een kritische discussie over perspectieven over historische gebeurtenissen mogelijk en vormt een uitgangspunt voor vakoverstijgend leren.

In kader 2 zijn de principes opgenomen om vakoverstijgend onderwijs Duits en geschiedenis te ontwerpen en vorm te geven. Een voorbeeldopdracht voor lesmateriaal, waarin deze principes bijeen worden gebracht, is in kader 3 opgenomen. Door het activeren van voorkennis (C1) met behulp van authentieke materialen (C2) en talige ondersteuning (C5) worden verschillende perspectieven zichtbaar die door het leggen van verbanden (M4) geïdentificeerd kunnen worden. Deze verbanden kunnen in een kritische discussie (C3) gelegd worden om perspectieven in het verleden (M1), tussen verleden en heden (M2) en in het heden (M3) te verklaren.

Bijdrage aan vakoverstijgend onderwijs

Door het introduceren van multiperspectiviteit en cultureel leren wordt getracht de moderne vreemde talen en geschiedenis voor gebruik in de onderwijspraktijk met

elkaar te verbinden. Vakgebieden staan niet op zichzelf, maar zijn allemaal met elkaar verbonden. Specifiek voor het vak Duits is dit van belang, omdat leerlingen steeds minder vaak voor Duits kiezen en kennis van het Duits niet alleen belangrijk is omdat Duitsland ons buurland is, maar ook om over de Duitse geschiedenis te kunnen leren. Kennis van land en cultuur en dus ook de geschiedenis komt dichterbij wanneer men de taal van dit land machtig is. Primaire bronnen kunnen dan in de oorspronkelijke taal worden voorgelegd. Daarmee komen de leerlingen dichterbij ooggetuigen van een historische gebeurtenis dan wanneer zij hiervan een vertaling onder ogen krijgen. De leerlingen leren hierdoor welke positie zij in de wereld innemen en welke wereld er nog buiten de eigen leefwereld bestaat. Ze leren tevens verbanden te leggen tussen verschillende vakgebieden en raken ervan bewust dat verbanden tussen vakgebieden gezocht moeten worden om tot toekomstbestendige oplossingen te komen.

Dit artikel is gebaseerd op de masterscriptie 'Multiperspektivität und kulturelles Lernen zusammenbringen? Wie soll das denn aussehen?' van Marloes Meijer. Het volledige lesmateriaal is te raadplegen in Meijer (2022) via <vllt.nl/meijer>.

LITERATUUR

- Altmayer, C. (Red.). (2016). *Mitreden: Diskursive Landeskunde für Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. Ernst Klett Sprachen.
- Drie, J. van, & Boxtel, C. van. (2008). Historical reasoning: Towards a framework for analyzing students' reasoning about the past. *Educational Psychology Review*, 20, 87–110.
- Immers, S., Abitzsch, D., & Jentges, S. (2022). Reflecteren op cultuur tijdens schooluitwisselingen: Een model voor cultuurreflexief leren. *Levende Talen Magazine*, 109(1), 12–17.
- Meijer, M. (2022). 'Multiperspektivität und kulturelles Lernen zusammenbringen? Wie soll das denn aussehen?' Eine Masterarbeit zur Verbindung von Multiperspektivität und kulturellem Lernen und ihrem Mehrwert für den fachübergreifenden Unterricht für Deutsch und Geschichte am Beispiel von Unterrichtsmaterialien zur deutschen Einheit [Masterscriptie, Universiteit Utrecht]. Utrecht University Student Theses Repository. <https://studenttheses.uu.nl/handle/20.500.12932/42190>
- Sars, P., Jentges, S., & Cerri, C. (2020). 'Das kann man wirklich nicht auf so einem kleinen Zettel zusammenfassen: Auf jeden Fall etwas für das weitere Leben' – Drillingsberichte: Geschichte aktuell begegnen im Deutsch als Fremdsprache- und fächerübergreifenden Unterricht. *Info DaF*, 47(1), 63–89.
- Schweiger, H., Hägi, S., & Döll, M. (2015). Landeskundliche und (kultur-)reflexive Konzepte: Impulse für die Praxis. *Fremdsprache Deutsch. Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts: Landeskunde und kulturelles Lernen*, 52, 3–10.
- Visser, A., & Gelinck, C. (2021). *Startnotitie burgerschap: Bovenbouw voortgezet onderwijs*. SLO.
- Wansink, B., Akkerman, S., Zuiker, I., & Wubbels, T. (2018). Where does teaching multiperspectivity in history education begin and end? An analysis of the uses of temporality. *Theory & Research in Social Education*, 46(4), 495–527.

Kader 3. Voorbeeldopdracht uit het ontworpen lesmateriaal. Het volledige lesmateriaal is te raadplegen via <vllt.nl/meijer> (Meijer, 2022)